

Ewa Dąbrowska

Znaczenie i rola międzynarodowych organizacji dla funkcjonowania portów lotniczych

Streszczenie:

Porty lotnicze to bardzo istotny element składowy transportu lotniczego, który jest jednym z najbardziej umiędzynarodowionych form komunikacji, tak ze względu na wymagania prawne, instytucjonalne, jak i dokonujące się przemiany technologiczne, czy też zmiany geopolityczne. Zagadnienie kształtowania się uwarunkowań i czynników determinujących funkcjonowania rynku usług lotniczych jest zjawiskiem złożonym i wymagającym podjęcia wnikliwych studiów oraz analiz. Dlatego też głównym celem artykułu jest analiza funkcjonowania podmiotów na płaszczyźnie międzynarodowej wpływających na rynek usług lotniczych, a w szczególności na obiekty, jakimi są porty lotnicze. Wstępnie zostały zaprezentowane założenia metodologiczne dotyczące pojęć związanych z organizacjami międzynarodowymi. Następnie scharakteryzowano z perspektywy historycznej rozwój organizacji działających na rzecz lotnictwa. Dokonano podziału i systematyzacji organizacji, tak aby móc ustalić założenia pomocne do szczegółowej analizy funkcjonowania i wpływu poszczególnych podmiotów na działalność portów lotniczych z uwzględnieniem determinant płynących z otoczenia. Podstawą rozważań stanowią zarówno kwestie ekonomiczne, jak i przemiany dokonujące się na płaszczyźnie instytucjonalno-prawnej z uwzględnieniem różnych wymagań formalnych. Przedstawiono główne zasady i założenia, a także procesy dokonujące się na rynku usług lotniczych z perspektywy historycznej, a także opisano stan aktualny oraz perspektywy podejmowanych przyszłych zmian mających na celu sprostać wyzwaniom stawianym przez dokonujące się przemiany na płaszczyźnie międzynarodowej.

The importance and role of international organizations for airports

Abstract

Airports are a very important component of air transport, which is one of the most internationalized forms of communication, due to legal and institutional requirements, as well as ongoing technological and geopolitical changes. The issue of shaping the conditions and factors determining the functioning of the aviation services market is a complex phenomenon that requires in-depth studies and analyses. Therefore, the main aim of the article is to analyze the functioning of entities at the international level influencing the aviation services market, in particular airports. Initially, methodological assumptions regarding concepts related to international organizations were presented. Then, the development of organizations operating for aviation is characterized from a historical perspective. The organization was divided and systematized so as to be able to establish

assumptions helpful for a detailed analysis of the functioning and impact of individual entities on the activities of airports, taking into account determinants coming from the environment. The basis for considerations are both economic issues and changes taking place at the institutional and legal level, taking into account various formal requirements. The main principles and assumptions, as well as the processes taking place on the aviation services market from a historical perspective, are presented, as well as the current status and prospects for future changes aimed at meeting the challenges posed by the ongoing changes at the international level.

Słowa kluczowe: organizacje międzynarodowe, port lotniczy, stosunki międzynarodowe

Key words: international organization, airport, international relations

Sugerowana cytacja / Suggested citation: Dąbrowska, E., (2023). Znaczenie i rola międzynarodowych organizacji dla funkcjonowania portów lotniczych, *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 0, 109–127. 10.24917/20845456.20.9

Wstęp

Transport lotniczy to jeden z najbardziej umiędzynarodowionych form transportu, dla którego szczególne znaczenie mają unormowania i rozwiązania systemowe na szczeblu ponad-krajowym, czyli w ramach rozwiązań instytucjonalno-prawnych na poziomie regionalnym oraz międzynarodowym. We współczesnym świecie dokonujące się przemiany i turbulencje zachodzą na różnych płaszczyznach – w sferze ekonomicznej, geopolitycznej, technologicznej, środowiskowej, itd. Należy sprostać wyzwaniom pojawiającymi się w związku ze wzrastającą obsługą ruchu lotniczego oraz kwestiami przepustowości w przestrzeni powietrznej, zagrożeniami sanitarno-epidemiologicznego (np. Covid-19), czy też kryzysom finansowym lub też stanom zagrożenia o podłożu geopolitycznym, jakimi są konflikty wojenne czy ataki terrorystyczne, jak również istotnym problem jest sprostanie coraz wyższym wymogom norm bezpieczeństwa, czy też dopasowanie i spełnienie wytycznych zgodnie z wprowadzanymi pakietami klimatycznymi, itd. Porty lotnicze funkcjonują w ściśle określonych ramach prawno-instytucjonalnych, które są kształtowane tak na szczeblu krajowym, jak i ponad-krajowym (regionalnym oraz międzynarodowym). Aby opis był pełny, należy przedstawić uwarunkowania międzynarodowe silnie wpływające na kształtowanie się tego systemu. Analizie należy poddać wpływ zwłaszcza organizacji i stowarzyszeń działających na płaszczyźnie ponad-krajowej, które w sposób bezpośredni lub też pośredni oddziałują na funkcjonowanie, a także na potencjalne możliwości rozwoju w przyszłości portów lotniczych. Istnieje potrzeba przeprowadzenia rzetelnego i poprawnie skonstruowanego modelu podsumowującego dotychczasowy zakres dostępnych danych i informacji, jak również zauważalna jest konieczność dostarczenia informacji o lukach w literaturze, co w efekcie prowadzi do konkluzji przeprowadzenia rzetelnych badań. Mnogość i różnorodność podmiotów oddziałujących na porty lotnicze powoduje, iż należy dokonać systematyzacji i pogrupowania tych podmiotów, tak aby móc stworzyć fundamenty do dalszych studiów i analiz.

Definicje i typologie podmiotów działających na płaszczyźnie międzynarodowej

Organizacje międzynarodowe to jedna z podstawowych form współpracy w ramach współczesnych stosunków międzynarodowych. Ich powstanie stworzyło nowe warunki do porozumienia na forum międzynarodowym, nie tylko na poziomie państw i organizacji rządowych, ale także na poziomie instytucji pozarządowych. Pierwsze organizacje międzynarodowe w epoce nowożytnej powstały w XIX w. i wiązały się ze zmianami w strukturze systemu międzynarodowego. Dynamiczny rozwój tych organizacji oraz systematyczny wzrost ich znaczenia należy uznać za jedną z cech charakterystycznych stosunków międzynarodowych w XX w. Przyjmuje się, że pojawienie się i rozwój organizacji międzynarodowych związany jest z procesem instytucjonalizacji stosunków międzynarodowych i zmieniającą się pozycją państw w systemie międzynarodowym.

Organizacje te początkowo miały stosunkowo wąski zakres działania i pełniły głównie funkcje natury administracyjnej, jednakże z czasem ich pozycja stawała się coraz bardziej znacząca. Należy również podkreślić, iż gwałtowny rozwój organizacji międzynarodowych przypadał na okres intensywnego rozwoju transportu. Rozwój transportu wymuszał powstawanie nowych organizacji. I tak, przykładowo za pierwszą organizację uznaje się utworzenie na początku XVIII w. *Międzynarodowej Komisji ds. Żeglugi na Renie*. Następnie w wyniku gwałtownego rozwoju transportu morskiego (po wynalezieniu maszyny parowej) oraz ze względu na potrzeby wynikające z rozwijającego się intensywnie handlu międzynarodowego powołano *Międzynarodową Unię Ubezpieczeń Morskich* w 1874 r., utworzono *Międzynarodowe Biuro Miar i Wagi* w 1875 r., a w 1878 r. w celu standaryzacji obserwacji meteorologicznych powołano *Międzynarodową Organizację Meteorologiczną* [Źródło: Latoszek E., Proczek M., *Organizacje międzynarodowe – założenia, cele, działalność*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2001, s. 28.]

Precyzyjne zdefiniowanie pojęcia organizacji międzynarodowych nie jest łatwe przede wszystkim ze względu na rozmaitość zadań, jakie spełniają w stosunkach międzynarodowych i polityce światowej, celów dla których zostały powołane oraz funkcji, jakie pełnią na arenie międzynarodowej, a także ze względu na ich różne miejsce w strukturze systemów administracyjno-gospodarczych [Źródło; por. Alejski W., Marciniak T. ...] Dlatego też istnieje wiele definicji, dzielących się zasadniczo na dwa nurty: strukturalny oraz funkcjonalny. Podejście strukturalne określa organizację międzynarodową jako formę wielostronnej współpracy międzynarodowej obejmującą względnie stały zakres członkostwa oraz stałe organy o zdefiniowanych kompetencjach zawartych w statucie. Zgodnie z tą koncepcją istotną przesłanką istnienia i skutecznego działania organizacji międzynarodowej jest precyzyjne określenie w statucie zakresu i warunków członkostwa, systemów organów o określonych kompetencjach oraz sposobu funkcjonowania. Podejście funkcjonalne opisuje organizację międzynarodową jako pochodną spełnianych zadań i realizowanych funkcji. Oznacza to, że elementem o zasadniczym znaczeniu są funkcje, a nie budowa organizacji. W ostateczności to właśnie funkcje określają strukturę i instytucjonalne ramy funkcjonowania każdej organizacji. Według tego podejścia struktura organizacji jest płynna, podporządkowana funkcjom, które w pewnym zakresie mogą ulegać zmianom. [Źródło: *Organizacje*

w stosunkach międzynarodowych – istota, mechanizmy, działania, zasięg, red. Łoś-Nowak T., Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999, s. 15.]

Najczęściej organizacje międzynarodowe postrzegane są więc jako forum aktywności dyplomatycznej państw, miejsce spotkań, konsultacji oraz negocjacji polityków czy dyplomatów, a także jako instrument organizowania wpływu różnych ugrupowań na politykę zagraniczną państw członkowskich. W celu dokonania szczegółowego podziału organizacji

międzynarodowych można je sklasyfikować według różnych kryteriów. Jednym z nich stanowi podział ze względu na charakter ich członków w ramach, którego wyróżniamy:

- organizacje międzyrządowe (*International Governmental Organization*, IGO);
- organizacje pozarządowe (*International Non Governmental Organization*, INGO)

Szczególnie istotnym kryterium organizacji międzynarodowych jest podział ze względu na profil ich działania, np.:

- organizacje ekologiczne (*Międzynarodowe Stowarzyszenie Ekologiczne, Obywatele Planety* itp.);
- organizacje kulturalne (*Międzynarodowy Instytut Teatralny, Międzynarodowa Federacja Pen-Clubów* itp.);
- organizacje religijne (Światowa Rada Kościołów, Światowy Kongres Żydów itp.);
- organizacje turystyczne (Światowa Organizacja Turystyki, Światowa Rada Podróży i Turystyki itp.);
- organizacje transportowe (*Międzynarodowa Organizacja Lotnictwa Cywilnego, Międzynarodowa Rada Portów Lotniczych* itp.).

W tej ostatniej grupie można wyróżnić organizacje, których zakres działania jest silnie skoncentrowany na rynku usług transportu lotniczego, w tym zwłaszcza na działalności portów lotniczych.

Podmioty międzynarodowe działające na rzecz transportu lotniczego

Zastosowanie samolotu jako głównego środka transportu pasażerskiego spowodowało wiele problemów (dotyczących m.in. współpracy technicznej, prawnej, wymiany informacji technicznych i ekonomicznych), których rozwiązywanie wykraczało daleko poza możliwości rządów poszczególnych państw. Transport lotniczy jest dynamicznie rozwijającą się dziedziną, której podstawowym priorytetem jest bezpieczeństwo i aby mogło być ono zapewnione, niezbędna jest międzynarodowa współpraca na rzecz integracji i standaryzacji lotnictwa cywilnego [Źródło: Krakowiak E., Kozuba J., *The role of the aviation organizations in the creation of aviation safety*, Acta Avionica, 2017, Volume IX, 36 – No. 1, s.3]. Bezpieczeństwo to musi być zachowane zwłaszcza na terenie portów lotniczych, które jako obiekty strategiczne w systemie transportowym ulegają zmianom w formie i w pełnionych funkcjach w wyniku zmieniających się potrzeb. Porty lotnicze obecnie oprócz swojego podstawowego celu, czyli obsługi ruchu lotniczego, spełniają wiele innych dodatkowych funkcji – oferują nowe możliwości inwestycyjne, pozwalają na rozwój społeczno-gospodarczy poszczególnych regionów czy krajów. W związku

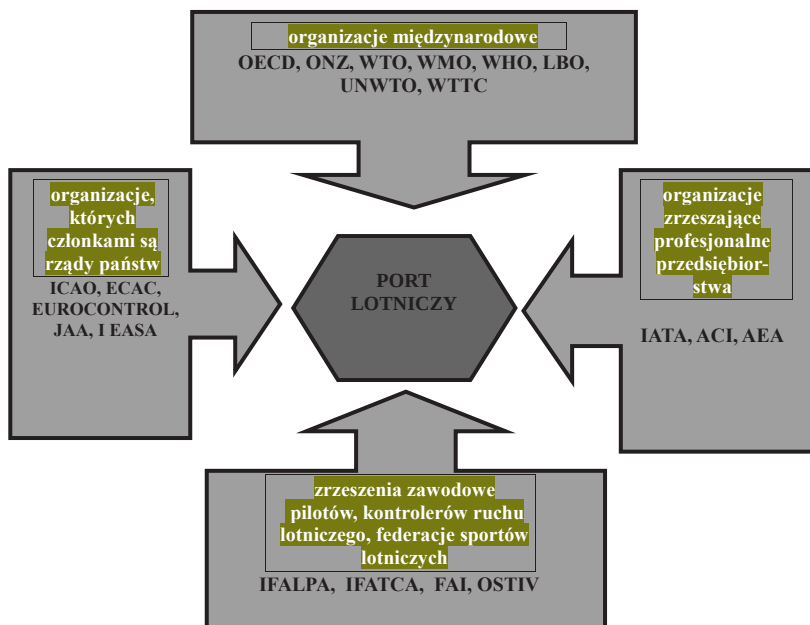
z dynamiką ruchu lotniczego zaistniała potrzeba utworzenia instytucji na poziomie międzynarodowym, które byłyby odpowiedzialne za kwestie unormowań, zwłaszcza w zakresie rozwoju oraz bezpieczeństwa lotnictwa, a także innych, jak np. norm określających zasady ruchu lotniczego cywilnych statków powietrznych i ustanawiających kontrolę tego ruchu, zasady licencjonowania personelu lotniczego, norm określających sposób oznakowania lotnisk itd. Zapewnienie bezpiecznego i regularnego transportu lotniczego wymaga budowy nowoczesnych lotnisk i infrastruktury, instalowania pomocy nawigacyjnych, systemu prognozy pogody, zapewnienia niezbędnych służb. Najważniejsze znaczenie ma jednak normalizacja (standaryzacja) praktyk operacyjnych opracowywanych dla służb zabezpieczających funkcjonowanie międzynarodowego lotnictwa cywilnego, gdyż pomaga ona eliminować błędy powstałe w wyniku nieporozumienia lub braku doświadczenia.

Międzynarodowe organizacje i stowarzyszenia lotnicze powstawały oraz rozwijały się równoległe z transportem lotniczym. Pierwsze tego typu podmioty pojawiły się przeszło 100 lat temu i funkcjonują nieprzerwanie od tego czasu, ulegając przekształceniom stosownie do rozwoju techniki i zmian organizacyjnych w lotnictwie cywilnym. Międzynarodowa współpraca w lotnictwie cywilnym sięga początku XX wieku. Jedną z pierwszych instytucji był omówiony już wcześniej Międzynarodowy Komitet Prawniczy Lotnictwa (data powstania 1909 r.), ale postanowienia konwencji paryskiej z 1919 r., dotyczące technicznych, operacyjnych i organizacyjnych aspektów lotnictwa cywilnego, przewidywały też utworzenie organizacji, której głównym zadaniem było monitorowanie rozwoju lotnictwa cywilnego – Międzynarodowej Komisji Żeglugi Powietrznej (ICAN – ang. *International Commission for Air Navigation*).

Szybki rozwój lotnictwa skłonił decydentów do powołania do życia kolejnych instytucji, które dbałyby o sprawne funkcjonowanie całego systemu transportu lotniczego. Szczególnie po II wojnie światowej rozwój rozległej sieci lotniczych połączeń pasażerskich i towarowych spowodował pojawienie się wielu problemów politycznych, technicznych i organizacyjnych, takich jak m.in.:

- prawna regulacja efektów ekonomicznych wynikających z przelotów, startów i lądowań statków powietrznych jednych państw w przestrzeniach powietrznych drugich państw;
- prawne, organizacyjne i finansowe uregulowanie spraw związanych z przekraczaniem granic państwowych przez obce statki powietrzne;
- budowa instalacji naziemnych i pomocy nawigacyjnych oraz zabezpieczenie ich ciągłej i niezakłóconej pracy.

Jednakże zakres problematyki związany z zagadnieniem funkcjonowania portów lotniczych ulegał rozszerzeniu i obecnie, w związku m.in. z rozwojem technologicznym, informatyzacją, problemami ochrony środowiska czy rozwojem turystyki, zagadnienie transportu lotniczego znajduje się w kręgu zainteresowania wielu podmiotów. Dlatego też istotne znaczenie dla funkcjonowania portów lotniczych mają instytucje działające nie tylko na poziomie krajowym, ale również ponad-krajowym. Obecnie działa duża liczba organizacji międzynarodowych, które można zaklasyfikować do poszczególnych grup – Ryc.1. *Międzynarodowe organizacje i stowarzyszenia mające wpływ na funkcjonowanie portów lotniczych.*

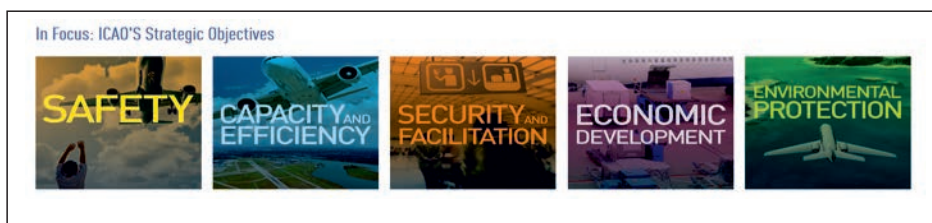
Ryc. 1. Międzynarodowe organizacje i stowarzyszenia mające wpływ na funkcjonowanie portów lotniczych

Źródło: opracowanie własne

W pierwszej grupie znajdują się międzynarodowe organizacje o kompetencjach ogólnych, np. OECD, WTO, WMO i inne. Ich znaczenie dla funkcjonowania portów lotniczych wynika z wielości podejmowanych aktywności oraz prowadzonej działalności, tak w zakresie badawczo-rozwojowym (OECD), propagowania tendencji liberalizacyjnych (WTO), czy też rozwoju i promocji turystyki (UNWTO), jak również wiele innych.

Kolejna grupa obejmuje organizacje powołane i dedykowane właśnie dla transportu lotniczego, a członkami tych organizacji są rządy poszczególnych państw. Analizując cele i zadania statutowe organizacji stricte nastawionych na wzmocnienie sektora lotniczego zauważalne jest, iż priorytetem w ich działalności było i jest zapewnienie możliwie najwyższego stopnia bezpieczeństwa operacji lotniczych dla dobra pasażerów i przedsiębiorstw świadczących usługi lotnicze. Dlatego też, w zakresie ich działalności jest m.in. konstruowanie licznych norm oraz wymogów, do których muszą dostosować się wszystkie podmioty funkcjonujące na rynku usług lotniczych, w tym również porty lotnicze. Przykładem mogą być w tej grupie takie organizacje, jak ICAO, EASA czy ECAC. Szczególną rolę odgrywa zwłaszcza Organizacja Międzynarodowego Lotnictwa Cywilnego (ang. *International Civil Aviation Organization*, ICAO) powołana pod koniec II Wojny Światowej w dniu 7 grudnia 1944 r. konwencją chicagowską (ang. *Chicago Convention*) będąca umową międzynarodową regulującą kwestie z zakresu prawa lotniczego stanowiąca główne źródło międzynarodowego prawa lotniczego obowiązująca od 4 kwietnia

1947 roku. Organizacja ta została powołana i pełni niezwykle istotną rolę w celu wzmacniania rozwoju lotnictwa, zwłaszcza poprzez opracowywanie, wdrażanie międzynarodowych przepisów i standardów regulujących bezpieczeństwo międzynarodowej żeglugi powietrznej [Źródło: Elfita Agustini, YayaKareng, and OngArgoVictori, The Role of ICAO...]. ICAO pełni bardzo ważną rolę dla wzmacniania sektora lotniczego, a wyznaczone cele grupowane są w obszarach, takich jak: bezpieczeństwo, efektywność przepustowości, zapewnienie ochrony, rozwój ekonomiczny, ochrona środowiska – ryc.2.Strategiczne cele ICAO.

Ryc.2. Strategiczne cele ICAO

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://www.icao.int>

Dla funkcjonowania sektora lotniczego istotne są zwłaszcza Aneksy ICAO będące swoistą *biblią dla lotnictwa* – jest ich obecnie 19, a dla portów lotniczych specjalnie dedykowany jest Aneks 14 (Załącznik 14 do Konwencji o międzynarodowym lotnictwie cywilnym, ICAO).

W tej grupie przyporządkowane zostały również podmioty działające regionalnie i szczególnie istotne dla polskiego sektora lotniczego – są to tego typu podmioty, jak: EASA, EUROCONTROL czy EASA. Na uwagę zasługuje fakt, iż, podobnie jak wiele innych państw europejskich, Polska obecnie jest członkiem większości wymienionych organizacji. Przedstawione podmioty pełnią istotną rolę dla polskiego systemu transportu lotniczego, zwłaszcza ze względu na konieczność zharmonizowania go z systemem europejskim oraz wzmocnienia obsługi bezpieczeństwa ruchu lotniczego w europejskiej przestrzeni powietrznej (ang. *Single European Sky*, SES). Należy również z perspektyw europejskiej przedstawić znaczenie i wpływ Komisji Europejskiej szczególnie w ramach wprowadzania Zielonego Ładu oraz pakietów klimatycznych, m.in. *Fit for 55*, czy też uwzględnić konstruktywną działalność na polu statystycznym realizowaną dzięki Europejskiemu Urzędowi Statystycznemu (ang. *European Statistical Office*, Eurostat).

Kolejną grupę reprezentują organizacje, takie jak ACI czy IATA – są to instytucje zrzeszające profesjonalne przedsiębiorstwa działające na rynku usług lotniczych. Na szczególną uwagę zasługuje wspomniana powyżej organizacja znana pod nazwą ACI. Podmioty odpowiedzialne za rozwój portów lotniczych oraz operatorzy portu lotniczego potrzebowali organizacji, która mogłaby im pomóc w rozwijaniu ich działalności. Dlatego też w 1991 roku operatorzy portów lotniczych z całego świata utworzyli *Airports Council International* (ACI), znaną w Polsce jako *Międzynarodowa Rada ds. Portów Lotniczych* lub *Stowarzyszenie Portów Lotniczych*. Było to pierwsze ogólnosiwiatowe stowarzyszenie, które miało

za zadanie reprezentowanie wspólnego interesu wszystkich portów lotniczych oraz rozwijanie współpracy z innymi partnerami działającymi w sektorze transportu lotniczego.

Natomiast w ostatniej grupie znajdują się organizacje reprezentujące zrzeszenia zawodowe pilotów czy kontrolerów ruchu lotniczego. Związki zawodowe są bardzo silne, a podejmowane decyzje paraliżują ruch na lotniskach, co widoczne jest w ostatnich latach – przykładowo strajki personelu Lufthansy na lotniskach niemieckich, czy też strajki kontrolerów lotniczych w Hiszpanii. Tego typu strajki nie tylko paraliżują i wstrzymują ruch w danym okresie kiedy jest ogłaszana akcja strajkowa, ale również generuje to ogromne opóźnienia i straty w następnych czasookresach. Działalność tych organizacji skupia się na wielu innych polach, zwłaszcza podejmowania inicjatyw edukacyjnych i szkoleniowych, czy też w zakresie wydawania certyfikatów. Działalność tych organizacji stale ulega ewolucji i warto dokonać szczególnej analizy oraz zastanowić się w jakich kierunkach będzie następował ich dalszy rozwój.

Zaproponowane grupy i przyporządkowanie poszczególnych podmiotów do tych grup zgodnie z tab.1. *Klasyfikacja organizacji międzynarodowych mających wpływ na funkcjonowanie portów lotniczych* może stanowić cenny i wartościowy krok w procesie opisu i oceny funkcjonowania i rozwoju lotnictwa. Wszystkie wymienione organizacje mają istotne znaczenie dla całego systemu transportu lotniczego, w tym również obiektów będących złożonym konglomeratem dóbr i usług, jakimi są współczesne porty lotnicze.

I tak, zgodnie z przyjętą na ryc.1 i tab.1 klasyfikacją zostały wyselekcjonowane, usystematyzowane i opisane szczegółowo podmioty działające na płaszczyźnie

Tab. 1. Klasyfikacja organizacji i stowarzyszeń międzynarodowych mających wpływ na funkcjonowanie portów lotniczych

Międzynarodowe organizacje i stowarzyszenia związane głównie z transportem lotniczym, mające wpływ na funkcjonowanie portów lotniczych						
Nazwa własna skrót/logo/adres	Data powstania/ siedziba	Władze/ organy oraz członkowie	Cel i zakres działania	Akty prawne/ konferencje/ inne	Znaczenie dla portów lotniczych	Udział Polski/ przedstawicielstwo/odpowiednik w Polsce
Międzynarodowe organizacje gospodarcze o zasięgu ogólnosiwiatowym						
OECD ILO ONZ WTO UNWTO WTTC WMO						
Organizacje, których członkami są rządy państw						
ICAO ECAC EASA JAA						
Zrzeszenia zawodowe pilotów i kontrolerów ruchu lotniczego						
IFALPA I IFATCA						
Organizacje zrzeszające profesjonalne przedsiębiorstwa – linie i porty lotnicze						
IATA, ACI, AEA EUROCONTROL						

międzynarodowej w tab.1 *Międzynarodowe organizacje i stowarzyszenia o kompetencjach ogólnych mające wpływ na funkcjonowanie portów lotniczych*

W poniższej tabeli skupiono się na podmiotach reprezentujących pierwszą grupę, jaką są podmioty o kompetencjach ogólnych, czyli są tu takie organizacje, jak: OECD, ILO, ONZ, WHO, WTO, UNWTO, WTTC, WMO.

Międzynarodowe organizacje i stowarzyszenia o kompetencjach ogólnych mające wpływ na funkcjonowanie portów lotniczych

W ramach grupy podmiotów o kompetencjach ogólnych działających na płaszczyźnie międzynarodowej wymienione zostały takie organizacje, jak OECD, ILO, ONZ, WHO, WTO, UNWTO, WTTC, WMO. Zarysowując i dokonując krótkiej oraz wstępnej charakterystyki tych podmiotów należy wskazać wagę i znaczenie tych podmiotów, tak aby uzasadnić konieczność prowadzenia dalszych wnikliwych studiów i analiz. I tak, należy wspomnieć, iż w gestii zainteresowania OECD pozostaje transport lotniczy zwłaszcza z perspektyw ekonomicznego, środowiskowego i konkurencyjnego rozwoju tego sektora. Na uwagę zasługują raporty OECD dotyczące kwestii klimatycznych (np. *Air Transport CO2 Emissions*), czy też raporty bezpośrednio dedykowane portom lotniczym (np. *Airport Regulation Investment and Development of Aviation*). Dla przedsiębiorców działających w branży lotniczej istotna jest Modelowa Konwencja OECD w sprawie podatku od dochodu i majątku, będąca przedmiotem zainteresowania i interpretacji organów i podmiotów specjalizujących się w prawie podatkowym.

Na szczególną uwagę należy zwrócić w przypadku organizacji powołanych w celu rozwoju turystyki, albowiem jest transport lotniczy jest ściśle powiązany i skoordynowany z tym działem gospodarki. Rola i znaczenie UNWTO oraz WTTC we wspieraniu lotnictwa jest nie do przecenienia i wymaga właściwego oraz skrupulatnego przeglądu. Istnienie sprawnego transportu, w tym również transportu lotniczego jest podstawowym warunkiem koniecznym dla prawidłowego funkcjonowania systemu turystycznego. Przyjmuje się, iż usługa turystyczna w ogóle nie może być zrealizowana bez zapewnienia możliwości skorzystania z usługi transportowej, bowiem transport to ośiowy element umożliwiający połączenie pomiędzy miejscem pochodzenia a celem podróży.

W tej grupie znajduje się również ONZ, czy ILO oraz WMO, a także WHO. Wszystkie te podmioty realizują różnorodną działalność na rzecz lotnictwa, ale ostatnich latach pandemia Covid-19 szczególnie wpłynęła na możliwości funkcjonowania transportu lotniczego. Zagrożenie epidemiologiczno-sanitarne zawsze było w gestii zainteresowania WHO, i implementacja przepisów oraz uregulowań, a także dostosowanie się do wytycznych przez podmioty funkcjonujące na rynku usług lotniczych było nieuniknionym procesem. Jednakże ocena działań WHO była niejednoznaczna i zmieniała się w czasie, jak również zależała od perspektywy i punktu widzenia poszczególnych podmiotów reprezentujących rynek usług lotniczych. Grupa organizacji o kompetencjach ogólnych wymienia enumeratywnie poszczególne podmioty, jednakże nie należy traktować jej jako zbioru zamkniętego.

Tabela 2. Międzynarodowe organizacje i stowarzyszenia o kompetencjach ogólnych mające wpływ na funkcjonowanie portów lotniczych

Tabela 2. Międzynarodowe organizacje i stowarzyszenia o kompetencjach ogólnych mające wpływ na funkcjonowanie portów lotniczych

Międzynarodowe organizacje o zasięgu ogólnoświatowym					
Nazwa własna	Data powstania	Władze /organy	Cel i zakres działania	Akty prawne / konferencje	Znaczenie dla portów lotniczych
Światowa Organizacja Handlu (ang. <i>World Trade Organization</i>)	Działa od 1 stycznia 1995 r. jako następczyni GATT (Układu Ogólnego w sprawie Cel i Handlu).	Konferencja Ministerialna, Zgromadzenie Ogólne, Rada Generalna (podporządkowane jej są: Rada ds. Towarów, Rada ds. Usług, Rada ds. Własności Intelktualnej oraz wiele komitetów specjalnych i grup roboczych).	- liberalizacja i określanie standardów dla międzynarodowego handlu, - spełnianie roli otwartego forum negocjacji, - rozwiązywanie rodzących się konfliktów handlowych, - monitoring polityki poszczególnych państw w zakresie handlu, - pomoc techniczna i szkolenia dla państw rozwijających się, - współpraca z innymi międzynarodowymi organizacjami.	Posiedzenia Rady Ministerialnej odbywają się zwykle co dwa lata. Biorą w nich udział wszyscy członkowie. Podejmowane decyzje mogą dotyczyć każdego handlowego porozumienia wielostronnego. Dotychczasowe konferencje: Genewa, 2009; Hongkong, 2005; Cancun, 2003; Ad-Dauha, 2001; Seattle, 1999; Genewa, 1998; Singapur, 1996.	Najważniejszym, z punktu widzenia portów lotniczych, jest <i>General Agreement on Trade in Services (Układ ogólny w sprawie handlu usługami, GATS)</i> . W art. 5 aneksu (<i>Usługi lotnicze</i>) zaznaczono, że GATS nie odnosi się do <i>traffic rights</i> , obejmuje natomiast: ■ naprawę i konserwację samolotów, ■ handel usługami przemysłu lotniczego, ■ systemy rezerwacji internetowej, ■ usługi transportu lotniczego podlegające również regularnej ocenie (pierwsza miała miejsce w latach 2000-2003).
Skrót WTO					
Logo					
					
Adres internetowy www.wto.org					

Nazwa własna Organizacja Współpracy Gospodarczej Rozwoju (ang. <i>Organization for Economic Co-operation and Development</i>) Skrót OECD Logo Adres internetowy www.oecd.org	Data powstania 30.09.1961 Siedziba Paryż (Château de la Muette)	Władze/organy Rada, Sekretarz Generalny, Komitet Wykonawczy, Sekretariat. Członkowie Organizacja zrzesza 36 państw	Cel i zakres działania - wzrost stopy życiowej obywateli, wzrost poziomu gospodarczego państw członkowskich oraz tych, które są najbardziej zacofane, - poparcie dla światowego handlu, - pomoc dla najbardziej ubogich krajów. OECD określa się jako „klub najbogatszych państw świata”.	Akty prawne / konferencje Najważniejsze zebrania: coroczne zebranie Rady, coroczne Forum OECD. Tematyczne spotkania ministerialne odbywające się co 2 lata <i>World Forum on Statistics, Knowledge and Policies</i>. Organizowane są warsztaty, opracowywane są coroczne raporty, m.in. <i>Key Transport Statistics</i> przygotowany przez International Transport Forum (edycje m.in. 2007, 2008, 2009).	Znaczenie dla portów lotniczych Transport lotniczy należy do kwestii interesujących organizację pod kątem jego ekonomicznego, środowiskowego i konkurencyjnego znaczenia - Raporty dotyczące kwestii klimatycznych (np. Air Transport CO2 Emissions) - inicjatywy, takie jak: - <i>Aircraft specific rules</i> - <i>The Aircraft Sector Understanding (ASU)</i>	Udział RP Członek od 1966.
Nazwa własna Organizacja Narodów Zjednoczonych (ang. <i>United Nations</i>) Skrót ONZ	Data powstania 24.10.1945 Siedziba Nowy Jork	Władze / organy Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa, Rada Gospodarczo-Społeczna, Rada Powiernicza, Międzynarodowy Trybunał	Cel i zakres działania ONZ stawia sobie za cel: - zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego, - wspomaganie współpracy między narodami, - poprawę sytuacji ekonomicznej,	Akty prawne / konferencje ONZ organizuje wiele konferencji poświęconych wszystkim obszarom swojej działalności. Najważniejsze dokumenty ONZ to: - Karta Narodów Zjednoczonych (1945), - Powszechna	Znaczenie dla portów lotniczych Transport lotniczy jest przedmiotem zainteresowania Rady Gospodarczo-Społecznej. Celem działalności Rady jest analiza kwestii związanych z transportem, opiniowanie decyzji krajów	Udział RP Członek od 15.11.1945.

Logo Adres internetowy www.un.org/en	Sprawiedliwości, Sekretariat (Sekretarz Generalny). Członkowie Organizacja zrzesza 193 państwa.	- popieranie przestrzegania praw człowieka. - ONZ podejmuje działania w zależności od dobrej woli i chęci współpracy państw członkowskich, a także aktywnie angażuje się w zapewnienie pokoju na świecie, np. poprzez misje pokojowe.	Deklaracja Praw Człowieka (1948), - Deklaracja Milenijna (2000), - Deklaracja ONZ o Prawach Ludności Rdzemej.	członkowskich oraz organizacji międzynarodowych, a także zgłaszanie propozycji dotyczących transportu. Jednym z osiągnięć Rady są Zalecenia ONZ dotyczące transportu substancji niebezpiecznych (<i>UN Recommendations on the Transport of Dangerous Goods</i>). Z inicjatywy tej organizacji ustanowiono 7.12 Międzynarodowym Dniem Lotnictwa Cywilnego.	Udział RP Członek od 1945.
Nazwa własna Międzynarodowa Organizacja Pracy (ang. <i>International Labour Organisation</i>) Skrót ILO Logo Adres internetowy	Władze / organy Międzynarodowa Konferencja Pracy (<i>International Labour Conference</i>), Rada Administracyjna, Międzynarodowe Biuro Pracy. Członkowie Organizacja zrzesza 161 państw.	Cel i zakres działania Podstawowym celem MOP jest stworzenie warunków sprzyjających znalezieniu produktywniej i wykonywanej w godnych warunkach pracy przez przedstawicieli obojga płci. MOP zwraca również uwagę na kwestie bezpieczeństwa społecznego.	Akty prawne / konferencje Co roku w Genewie organizowana jest Międzynarodowa Konferencja Pracy, podczas której zapadają decyzje dotyczące polityki, programu oraz budżetu MOP. Do najważniejszych publikacji MOP zaliczają się: <i>International Labour Review</i>, <i>Official Bulletin</i>, <i>Labour Law</i>	Znaczenie dla portów lotniczych Działalność MOP wpływa na prawa pracownicze na całym świecie, a, co za tym idzie, na prawa pracowników portów lotniczych, osób pracujących w obsłudze ruchu lotniczego itd.	

www.ilo.org Nazwa własna Światowa Organizacja Meteorologiczna (ang. <i>World Meteorological Organization</i>) Skrót WMO Logo Adres internetowy www.wmo.int/pages/index_en.html	Data powstania WMO powstała w 1947 r. z przekształcenia Międzynarodowej Organizacji Meteorologicznej (<i>International Meteorological Organization</i> – IMO) założonej w 1873 r. Od 1951 r. WMO stała się wyspecjalizowaną agendą ONZ. Siedziba Genewa	Władze / organy Przewodniczący/ Wiceprzewodniczący , Rada Wykonawcza, Sekretariat/ Sekretarz Generalny, 6 Komitetów Regionalnych. Agenda Światowej Organizacji Meteorologicznej jest Światowa Służba Pogody. Członkowie Międzyrządowa organizacja skupiająca 193 członków	Cel i zakres działania Głównym zadaniem WMO jest organizacja i koordynacja działań służb meteorologicznych różnych krajów oraz ujednolicanie metod obserwacji meteorologicznych. WMO zajmuje się m.in. ▪ ujednolicaniem, udoskonalaniem, wymianą prac meteorologicznych; ▪ wspieraniem studiów klimatycznych, geograficznych, hydrologicznych; ▪ rozpoznawanie pogody.	<i>Documents, Year Book of Labour Statistics.</i> Akty prawne / konferencje Światowa Organizacja Meteorologiczna organizuje co 4 lata Światowe Kongresy Meteorologiczne i wydaje w 4 językach <i>WMO Bulletin</i> .	Znaczenie dla portów lotniczych IMGW jest organizacją wyznaczoną przez Ministra Infrastruktury do świadczenia usług osłony pogodowej. Instytucja ta odpłatnie udostępnia portom lotniczym dane dot. prognoz krótkofalowych oraz długofalowych.	Udział RP Od 1947 do Światowej Organizacji Meteorologicznej należy Polski Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej (IMGW).
Nazwa własna Światowa Rada Podróży i Turystyki (ang. <i>World Travel and Tourism Council</i>) Skrót WTTC Logo 	Data powstania 1990 Siedziba Londyn	Władze/organy Przewodniczący, Komitet Wykonawczy. Członkowie Ok. 100 członków z sektora prywatnego.	Cel działania i zakres Celem WTTC jest reprezentowanie sektora prywatnego w turystyce. Organizacja skupia się na promocji turystyki jako jednej z najbardziej przyrznych gałęzi gospodarki. Aby to osiągnąć, WTTC organizuje konferencje,	Akty prawne/konferencje Najważniejszą konferencją WTTC jest Światowy Szczyt ds. Podróży i Turystyki (<i>The Global Travel & Tourism Summit</i>), podczas którego eksperci z branży turystycznej omawiają	Znaczenie dla portów lotniczych WTTC może pośrednio wpływać na działalność portów lotniczych poprzez rekomendowanie obszarów/krajów jako atrakcyjnych	Udział RP WTTC jest organizacją sektora prywatnego. Nie skupia organizmów państwowych.

 Adres internetowy www.wttc.org	Nazwa własna Światowa Organizacja Turystyki (ang. <i>United Nations World Travel Organization</i>) Skrót UNWTO Logo Adres internetowy www.unwto.org/index.php			Władze/organy Zgromadzenie Generalne, Rada Wykonawcza, Komisje Regionalne, Komisje specjalistyczne, Członkowie Międzyrządowa organizacja skupiająca 159 państw.	Cel i zakres działania - promocja i rozwój turystyki, - wspieranie działań mających na celu ochronę środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego.	przypisuje nagrody dla liderów turystyki (np. <i>Tourism for Tomorrow Awards</i>), a także wspiera lokalne inicjatywy rozwoju m.in. poprzez badania dotyczące turystyki.	najważniejsze zagadnienia związane z turystyką. WTTTC wydaje również roczniki statystyczne („<i>Progress and Priorities</i>”) oraz inne materiały związane z turystyką.	turystycznie oraz poprzez wspieranie lokalnych inicjatyw rozwoju turystycznego - opracowania <i>Global Protocols for the New Normal - Aviation</i>	Udział RP Członek od 1976 r.
---	--	--	--	---	---	---	--	---	---

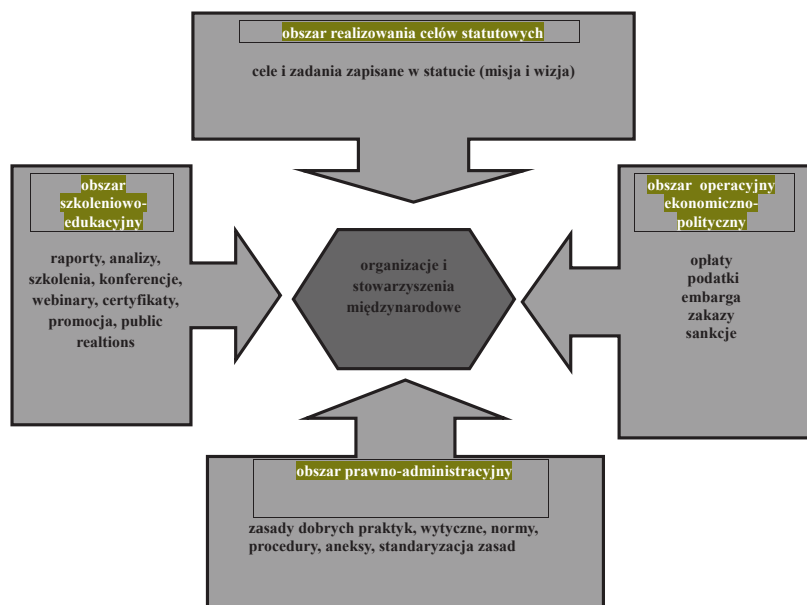
Nazwa własna Światowa Organizacja Zdrowia (ang. <i>World Health Organization</i>) Skrót WHO Logo Adres internetowy http://www.who.int/en/	Data powstania 07.04.1948 Nowy Jork Siedziba Genewa	Władze/organy Światowe Zgromadzenie Zdrowia, Rada Wykonawcza, Sekretariat, 6 Komitetów Regionalnych. Oprócz biura stałego, mieszczącego się w Genewie WHO posiada regionalne biura: - dla Afryki – Brazzaville, - dla obu Ameryk – Waszyngton, - dla pld-wsch. Azji – New Delhi, - dla Europy – Kopenhaga, - dla regionu śródziemnomorskiego – Aleksandria, - dla regionu zachodniego Pacyfiku – Manila. Członkowie Międzynarodowa	Cel i zakres działania - działanie na rzecz zwiększenia współpracy między państwami w dziedzinie ochrony zdrowia i zwalczania epidemii chorób zakaźnych (gruźlica, malaria, cholera czy dżuma) poprzez masowe szczepienie; - ustalanie norm dotyczących składu lekarstw i jakości żywności, - dążenie do zapewnienia opieki medycznej nad ludnością świata, - zmniejszanie śmiertelności niemowląt. Cele WHO mają być realizowane poprzez koordynowanie pracy służby zdrowia w zakresie międzynarodowym, popieranie badań z dziedziny ochrony zdrowia, polepszanie warunków (odżywiania, mieszkania, i wypoczynku), rozwijanie międzynarodowych standardów w odniesieniu do produktów żywnościowych, biologicznych	Akty prawne/konferencje Organizowane są Światowe Zgromadzenia na rzecz Zdrowia (<i>World Health Assemblies</i>). Wyniki działalności WHO są ogłaszane w wydawnictwie periodycznym „Official Records of the World Health Organization”. Raporty: a) <i>WHO technical advice for case management of Influenza A(H1N1) in air transports</i> tworzony we współpracy z ICAO i IATA określa: - spół sposob postępowania z przypadkiem podczas lotu, - działania podejmowane przez służby lotniska, - wymagania nałożone przez IHR (2005 r.) z uwzględnieniem poszczególnych faz pandemii. b) <i>Health effects of</i>	Znaczenie dla portów lotniczych Dla transportu lotniczego największe znaczenie ma: - działalność w zakresie profilaktyki i zapobiegania rozprzestrzenianiu się chorób zakaźnych; - zatrzymanie formalności fity sanitarnych, w tym kontroli przewożonej żywności oraz stanu zdrowia zwierząt, - oddziaływanie transportu lotniczego na stan zdrowia ludzi (hałas, turbulencje podczas lotu, możliwość lotu po różnych wydarzeniach – trzęsienia ziemi, wulkany, SARS itd.) - wpływ zanieczyszczenia na środowisko naturalne, zdrowie pasażerów. Zgodnie z	Udział RP Polska stała się krajem członkowskim WHO 6 maja 1948 r. Biuro Krajowe WHO w Polsce otwarto w 1992 r. Biura krajowe kierowane są przez szefów biur krajowych i korzystają ze wsparcia płynącego ze wszystkich szczebli WHO. Pełnią kluczową rolę w merytorycznej współpracy naszej organizacji z resortami zdrowia.
---	--	---	---	---	---	---

Wnioski

Obecnie działa wiele organizacji i stowarzyszeń międzynarodowych różnego typu, a ich mnogość i różnorodność wynika z dynamicznego rozwoju społeczności międzynarodowej, pojawienia się nowych problemów, wyzwań oraz z coraz bardziej złożonego charakteru stosunków międzynarodowych. Podsumowując dotychczasowe rozważania, należy zaznaczyć, iż konstruktywny wpływ organizacji międzynarodowych daje się zauważyć praktycznie w każdej dziedzinie, choć nie wszędzie jest on jednakowy. Szczegółowa analiza przedstawiona w Tabeli *Międzynarodowe organizacje i stowarzyszenia mające wpływ na funkcjonowanie portów lotniczych* obrazuje skomplikowany konglomerat uwarunkowań, który powinien być przedmiotem dalszych rozważań. W szczególności brak stabilizacji politycznej spowodowanej możliwością wystąpienia sytuacji kryzysowych – zamachów stanu, zamieszek, ataków wojennych oraz innych sytuacji powodujących destabilizację polityczną, w tym zagrożenie atakami terrorystycznymi, jest istotną przeszkodą dla rozwoju i prawidłowego funkcjonowania portów lotniczych. Działalność międzynarodowych organizacji jest absolutnie niezbędna szczególnie z perspektywy zapewnienia bezpieczeństwa poprzez np. standaryzację procedur w transporcie międzynarodowym.

Dalsze studia polegające na wnikliwej analizie działalności poszczególnych międzynarodowych organizacji i stowarzyszeń powinny być dokonane zgodnie z przyjętymi obszarami, takimi jak działalność polegająca na realizowaniu funkcji prawno- administracyjnych (tworzenie i wprowadzanie zasady dobrych praktyk, wytycznych, norm, procedur, aneksów, standaryzacja zasad, itd.); szkoleniowo- edukacyjnych (organizowanie szkoleń, warsztatów, webinarów, konferencji i kongresów; a także wydawanie certyfikatów, czy też sprawowanie nadzoru zawodowego; publikacja materiałów szkoleniowych – raportów i analiz; ujmowanie zagadnień z różnych perspektyw: ekonomicznej, społecznej, statystycznej itd., działalność promocyjna, public-relations, itd.), aktywność operacyjna ekonomiczno-polityczna (realizowanie i egzekwowanie polityk, np. wprowadzanie i stosowanie różnorodnych instrumentów oraz narzędzi ekonomicznych, jak opłaty i podatki, embarga, zakazy, sankcje itd.,). Priorytetowo traktowane są cele statutowe, zgodnie z którymi wszystkie wymienione powyższe funkcje w zarysowanych obszarach powinny być realizowane. Zaproponowane obszary dotyczące i charakteryzujące działalność podmiotów międzynarodowych są przedstawione na ryc.3 *Obszary działalności międzynarodowych organizacji i stowarzyszeń mające wpływ na funkcjonowanie portów lotniczych*.

Podmioty międzynarodowe zasadniczo realizują kluczowe zadania oraz cele określone w ich statucie i do jakich zostały powołane. Jednakże ze względu na zmieniające się uwarunkowania zarówno ekonomiczne, geopolityczne, społeczne, technologiczne pojawiają się nowe problemy i wyzwania, którym należy sprostać i dlatego istnieje konieczność modyfikowania dotychczasowej działalności oraz wyznaczania kierunków zmierzających odpowiadających na potrzeby zachodzących przemian. Sektor lotniczy jest silnie umiędzynarodowiony i stąd wszelkiego typu przemiany, wyzwania oraz turbulencje wywołują i powodują silne implikacje dla wszystkich podmiotów działających w ramach tego sektora. Na organizacje międzynarodowe wpawaj tak czynniki wewnętrzne, jak i zewnętrzne [Źródło;

Ryc. 3. Obszary działalności międzynarodowych organizacji i stowarzyszeń mające wpływ na funkcjonowanie portów lotniczych

Źródło: opracowanie własne

Bostol D.P., *Strategic Factors For Organizational Performance: A Study Of Aviation Industry*, s.6]. Pojawiające się stany kryzysowe, takie jak kryzysy gospodarcze, konfliktów wojenne, i ataki terrorystyczne wymagają podejmowania skoordynowanych i wspólnych działań przez podmioty działające na szczeblu ponad-krajowym. W przyszłości w szczególnym zainteresowaniu będą sprawy dotyczące kwestii środowiskowych, wprowadzane pakiety klimatyczne będą stawiały przed sektorem coraz wyższe wymagania [Źródło; Worasuwannarak B., Kankaew K., *Global Air Transport Management and Reshaping Business Models for the New Era*]. Również należy uwzględnić, iż w obliczu zagrożeń geopolitycznych lotnictwo cywilne, które współużytkuje przestrzeń powietrzną z siłami wojskowymi będzie musiało wypracować nowe standardy i procedury funkcjonowania. Przemiany technologiczne również stanowią potrzebę uwzględnienia tych aspektów rozwoju lotnictwa, tak pod względem szans, jak i zagrożeń jaki ze sobą niesie ten rozwój (m.in.: kwestie cyber-bezpieczeństwa i zagrożenia cyber-atakami). Zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania lotnictwa w różnych aspektach i sferach będzie zapewne najważniejszym priorytetem. Wszystkie te zmiany będą wymagały uzgodnień instytucjonalnych na płaszczyźnie międzynarodowej we współpracy z różnymi organizacjami i stowarzyszeniami. Przedstawione w niniejszym opracowaniu rozważania mogą stanowić bazę dla dalszych studiów i badań, zwłaszcza w kierunku analiz wyselekcjonowanych poszczególnych podmiotów. Zagadnienie jest to bardzo istotne zwłaszcza z perspektywy konieczności dostosowania swoich działań do wytycznych wypracowywanych na szczeblu międzynarodowym. Reasumując rozważania należy stwierdzić, iż przedstawiona problematyka to bardzo szerokie i złożone

zagadnienie, co wynika z różnorodności uwarunkowań związanych z funkcjonowaniem międzynarodowych organizacji i stowarzyszeń.

Bibliografia

- Alejziak W., Marciniec T. (2003) *Międzynarodowe organizacje turystyczne*, Albis, Kraków.
- Bostol D.P., (222), *Strategic Factors For Organizational Performance: A Study Of Aviation Industry*, International Journal of Advanced Research and Publications, 5(1):5–13.
- Elfita Agustini, Yaya Kareng, and Ong Argo Victori, *The Role of ICAO (International Civil Aviation Organization) in Implementing International Flight Safety Standards*, (2020) KnE Social Sciences / Excellent Human Resource for the Sustainable Safety of Inland Water and Ferries Transport in New Normal Era – International Webinar (IWPOSPA 2020) / Pages 100–114
- Klich E, Karpowicz J., (2011) *Zarządzanie bezpieczeństwem w lotnictwie*, Wyższa Szkoła Oficerska Sił Powietrznych, Dęblin
- Krakowiak E., Kozuba J.(2017), *The role of the aviation organizations in the creation of aviation safety*, Acta Avionica, Volume IX, 36 – No. 1
- Latoszek E., Proczek M., (2001) *Organizacje międzynarodowe – założenia, cele, działalność*, DomWydawniczy ELIPSA, Warszawa.
- Litwińczuk H. (red. Nauk.), P. Karwat, W. Pietrasiewicz, K. Tetlak, A. Kazanowski (2013) *Prawo podatkowe przedsiębiorców*. Warszawa.
- Łoś-Nowak T (red.), (1999) *Organizacje w stosunkach międzynarodowych – istota, mechanizmy, działania, zasięg*, red., Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Mazur Z., Orłowska A., (2018), *jak zaplanować i przeprowadzić Systematyczny przegląd literatury*, Polskie Forum Psychologiczne, 2018, tom 23, numer 2, s. 235–251
- Mączyński D. (2015), i, *Międzynarodowe prawo podatkowe*. Warszawa
- Milde M. (2017), *International Air Law and ICAO*, AEROHELP Institute
- Neto J., (2016), *International non-governmental organisations: a conceptual discussion*
- Ratajczyk M. (2015), *Regional aviation safety organizations. Enhancing air transport safety through regional cooperation*, Kluwer Law International, 2015
- Weber L. (2017) *International Civil Aviation Organization (ICAO)*. 3rd ed., Kluwer Law International.
- Worasuwannarak B., Kankaew K., (2022), *Global Air Transport Management and Reshaping*

Ewa Dąbrowska: is an economist and Ph.D. in the field of economics management. She specializes in the air transport market. In her publications, she describes various aspects of the functioning of airports, i.e. from the perspective of safety, quality of services and marketing activities. E-mail address: ewa.dabrowska@up.krakow.pl.

Ewa Dąbrowska: ekonomista oraz doktor nauk ekonomicznych w dziedzinie zarządzania. W kręgu zainteresowania znajdują się przede wszystkim zagadnienia związane ze znaczeniem i rolą transportu lotniczego. W swoich publikacjach opisuje różne aspekty funkcjonowania lotnisk, z punktu widzenia bezpieczeństwa, jakości usług, czy też prowadzonych działań marketingowych. Adres e-mail: ewa.dabrowska@up.krakow.pl.